

Andrzej Raszkowski

ROLA INNOWACJI W KONKURENCYJNOŚCI REGIONÓW

Głównym celem opracowania jest próba wskazania istotnej roli innowacji w budowaniu konkurencyjności regionów. Postęp technologiczny jest obecnie jednym z głównych motorów wzrostu konkurencyjności na rynku zarówno krajowym, jak i zagranicznym. Systemy innowacyjne i transfery technologii podnoszą poziom konkurencyjności regionów, a zwłaszcza tych, których gospodarki oparte były dotychczas na zasobach naturalnych. Należy także podkreślić coraz większą rolę pozostałych zasobów niematerialnych, takich jak wiedza, umiejętności czy kompetencje. Celem również jest pokazanie wielowymiarowego podejścia do pojęcia konkurencyjności regionów.

We współczesnej gospodarce coraz większego znaczenia nabiera nie tylko konkurencyjność poszczególnych podmiotów gospodarczych oraz gospodarki krajowej, ale też sprawne funkcjonowanie terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych (np. województw) i ich zdolność do konkurencyjności na rynkach krajowym i zagranicznym [10, s. 133-134]. Obecnie do walki konkurencyjnej stają układy terytorialne: państwa, miasta, regiony, powiaty, które konkurują ze sobą o kapitał [5, s. 8]. Najbardziej pożądanym jest kapitał innowacyjny, niosący ze sobą znaczące efekty mnożnikowe oraz inwestycje, które są oparte na silnej marce oferowanych produktów i usług. Konkurencyjność powinna być traktowana jako dźwignia rozwoju i sposób otwarcia na bliższe i dalsze otoczenie [20, s. 96]. W pojęciu konkurencyjności zawiera się również wyraźny element emocjonalny. Wynika to z tego, że ta kategoria jest wartościująca i oznacza stan niewątpliwie pożądanym [19, s. 101].

Jak uważa D. Strahl, przez konkurencyjność regionu rozumieć się będzie zdolność regionu do trwałego rozwoju poprzez jego wysoką wrażliwość rynkową [18, s. 386]. Z kolei według T. Markowskiego konkurencyjność regionu zależy w dużym stopniu – a może przede wszystkim – od sprawności regionalnego systemu innowacyjnego. System ten można zdefiniować jako zbiór firm i instytucji wzajemnie powiązanych na wydzielonym terytorium, działających na rzecz (lub sprzyjających) procesowi innowacji i postępu technologicznego w gospodarce. Istotnym składnikiem regionalnego systemu innowacyjnego są uwarunkowania społeczno-kulturowe, które przenikają do całego instytucjonalnego i produkcyjnego układu [9, s. 103]. Kapitał innowacyjny jest szczególnie pożądanym przez rywalizujące ze sobą układy terytorialne. Tworzy on miejsca pracy wymagające wysokich kwalifikacji, dobrego wykształcenia i wysoko płatne. Miejsca pracy wysokiej jakości są bardzo ważne z punktu widzenia rozwoju danego układu terytorialnego.

Przegląd definicji i opracowań poświęconych konkurencyjności ujawnia jej dwie charakterystyczne cechy. Jeżeli definicje konkurencyjności dotyczą jednego z podmiotów gospodarczych bądź wycinków życia gospodarczego (np. gałęzi przemysłu, branż czy też określonych przedsiębiorstw), to wtedy są precyzyjne i raczej jednoznacznie określają konkurencyjność bądź zdolność do konkurencyjności. Jeżeli zaś odnoszą się do gospodarki całego kraju bądź regionu, to tracą na swojej „ostrości” i jednoznaczności. Jest to o tyle uzasadnione, że utrata konkurencyjności w jednej gałęzi przemysłu lub branży nie przesądza jeszcze o utracie zdolności konkurencyjnej całego kraju czy regionu [6, s. 33].

Natomiast zdaniem Z. Mikołajewicza konkurencyjność regionów, choć jest pojęciem powszechnie stosowanym, może być różnie rozumiana; często też bywa utożsamiana z innymi pojęciami lub traktowana jako pojęcie równoważne wobec nich, np. jako [11, s. 42]:

- atrakcyjność inwestycyjna (zwłaszcza wobec kapitału zagranicznego),
- zdolność do rozszerzania reprodukcji kapitału ludzkiego,
- zdolność do generowania innowacji,
- zdolność do współpracy z zagranicą i efektywnego eksportu,
- miejsce w rankingu regionów itd.

W odniesieniu do wymienionych możliwości interpretacji należy stwierdzić, że konkurencyjność regionów mieści się po części we wszystkich wymienionych pojęciach. Dopiero gdy dany region charakteryzuje się

całym zbiorem cech wpływających na jego zdolność konkurencyjną, można stwierdzić, że jest on konkurencyjny.

Wysokim poziomem konkurencyjności charakteryzują się regiony (miasta) dysponujące następującymi walorami [14, s. 384-385]:

- korzystne położenie w systemie globalnym (instytucjonalne, ekonomiczne, geograficzne itd.),
- dysponowanie wielostronnie rozwiniętym węzłem komunikacyjnym, informatycznym, logistycznym,
- społeczne warunki kreowania innowacji (przekonanie i polityka proinnowacyjna władz), właściwości kapitału ludzkiego (potrzeba uczenia się), koncentracja instytucji nauki i edukacji,
- szeroko rozbudowana infrastruktura, sprawność zarządzania przez władze regionu (miasta), stabilna sytuacja ekonomiczna, polityczna i społeczna,
- warunki umożliwiające osiągnięcie wysokiego standardu jakości życia i środowiska przyrodniczego.

Jednym z najbardziej eksponowanych czynników konkurencyjności regionów jest poziom systemu innowacyjnego (innowacji). W wielu opracowaniach i zestawieniach autorzy podkreślają istotną rolę innowacji w budowaniu konkurencyjności regionów. Systemy innowacyjne i transfery technologii stanowią podstawę rozwoju i konkurencji w regionach, szczególnie w tych, w których gospodarka do tej pory była oparta na zasobach naturalnych [17, s. 264]. Warto więc przytoczyć najważniejsze elementy charakteryzujące innowacje – [10, s. 139-140], a mianowicie to, że są one:

- tylko w niektórych przypadkach uzależnione od technologicznego *know-how* (do ważnych elementów należą także wiedza ekonomiczna i ogólny poziom wykształcenia),
- interakcyjne i mają charakter interdyscyplinarnej (oznacza to konieczność budowania więzi między podmiotami regionalnymi i powoływania instytucji wspierających kontakty na szczeblu lokalnym/regionalnym),
- umiejscowione (powstawanie i dyfuzja innowacji są powiązane z konkretnym obszarem; przeniesienie innowacyjności, a co się z tym wiąże – konkurencyjności, na obszar całego regionu wymaga utworzenia odpowiedniego układu terytorialnego, umożliwiającego równomierny przepływ technologii i wiedzy, w przeciwnym razie można mieć do czynienia z „wyspowym” rozwojem regionalnym),

- związane z procesem integracji (poszczególne jednostki podejmują działania mające na celu szeroką integrację w najbardziej istotnych sferach),
- związane z procesem kształcenia (efektywność gospodarowania i procesy tworzenia innowacji są ściśle związane z poziomem wykształcenia regionalnych kadr, zasoby pracy powinny być traktowane jako wspólne dobro sprzyjające pogłębianiu procesu integracji),
- zjawiskiem mającym wymiar społeczny (każda innowacja wprowadza elementy naruszające dotychczasowy porządek i wzorce, wdrażanie nowych procesów innowacyjnych powinno być poparte przez społeczność lokalną/regionalną, co buduje proinnowacyjną atmosferę),
- procesem, który można określić jako twórczą destrukcję (burzenie starych układów w procesach produkcji, organizacji i zarządzania itd.),
- powiązane z rozwojem kulturowym (czynniki tradycji i kultury mogą wpływać stymulująco lub destymulująco na rozwój regionalny; innowacje oparte na tradycjach występujących w regionie mają bardzo pozytywny wpływ na wzrost konkurencyjności regionu, radykalne zmiany istniejących sposobów produkcji i zachowań ekonomicznych mogą napotkać bariery wynikające z braku akceptacji dla innowacji „nie przystających” do środowiska kulturowego regionu),
- ryzykowne i kosztowne (zminimalizowanie ryzyka i kosztów związanych z wdrażaniem innowacji wymaga wsparcia ze strony instytucji ubezpieczeniowych i finansowych).

Według C. Peyroux dwoma istotnymi dla procesów innowacyjnych [15, s. 173] elementami są:

- wielostronny charakter procesu rozwoju wiedzy niezbędnej do tworzenia innowacji, wymagający wielorakiego podejścia do procesu innowacji,
- charakter zespołowy procesu innowacji, zgodnie z którym innowacja wymaga współpracy zbiorowej oraz sieci kontaktów.

Sytuacja danego regionu, jego kondycja i poziom jego konkurencyjności, a więc istnienie na arenie nie tylko krajowej, ale i międzynarodowej, zależą w dużej mierze od innowacyjnych przedsiębiorstw przyswajających lub transferujących nowe technologie. Powstanie i funkcjonowanie takich przedsiębiorstw zależy od tego, jak dany region przyswaja lub generuje nowe technologie oraz wiedzę techniczną, ekonomiczną, organizacyjną itd. [13, s. 61]. W tym podejściu najważniejsze jest zorientowanie na kreowanie zasobów niematerialnych, takich jak: kwalifikacje, wiedza, umiejętności

i kompetencje [8, s. 45]. Wśród regionów, w których zachodzą takie procesy, można wyszczególnić:

- region inteligentny,
- region innowacyjny,
- region uczący się.

Procesy nieustannego podnoszenia swoich umiejętności, uczenia się i wprowadzania innowacji sprawiają, że region w coraz większym zakresie staje się tzw. regionem inteligentnym. Badacze zagadnienia dowodzą, że warunki sprzyjające w sposób szczególny efektywności uczenia się istnieją na poziomie regionalnym, jeśli w regionach rozwinęły się wielkie aglomeracje miejskie [2, s. 199].

Regiony innowacyjne są źródłami innowacji, transferu nowych technologii i wzrostu gospodarczego.

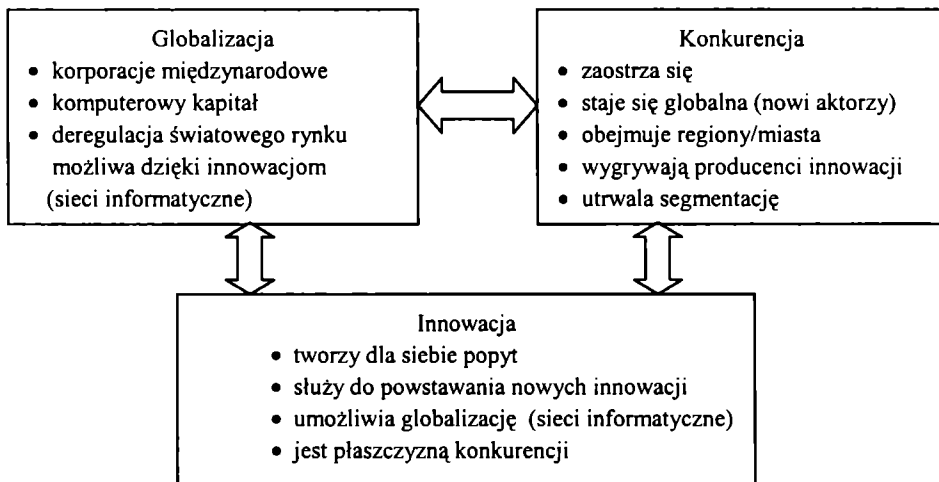
Region uczący się jest efektem transformacji regionu przemysłowego poprzez usprawnienie struktury ekonomicznej, dzięki czemu wzmacnia się jego przewaga konkurencyjna. Cechą regionu uczącego się jest ciągłe dążenie do utrzymywania konkurencyjności.

Na podstawie dotychczasowych rozważań można stwierdzić coraz większy wpływ znaczenia czynników niematerialnych. Ważną rolę w nowym ujęciu rozwoju regionalnego odgrywają: wiedza, innowacje, kapitał społeczny, konkurencja, tendencje decentralistyczne itd.

Konieczność sformułowania nowego podejścia jest wymuszona głębokimi zmianami strukturalnymi i towarzyszącymi im nowymi tendencjami, w tym do rozwoju społeczno-ekonomicznego przestrzeni. Do najistotniejszych i najbardziej rozpoznawalnych tendencji należą [16, s. 13]:

- globalizacja, wyrażająca się postępującą współzależnością i integracją gospodarek narodowych,
- przyspieszenie postępu naukowego i technologicznego poprzez uznanie nadrzędnej roli takich czynników jak wiedza, badania i innowacje,
- wzrastająca rola otoczenia, które stanowi istotną składową rzeczywistości przedsiębiorstwa, a nie jest elementem zewnętrznym w stosunku do niego,
- istotna rola powiązań sieciowych, będąca efektem rewolucji informacyjnej, tendencji decentralizacyjnych i poszukiwania efektów synergicznych,
- dynamiczny rozwój usług wyższego rzędu jako wynik dużego wzrostu znaczenia metropolizacji.

Trzy ściśle powiązane i warunkujące się zjawiska: globalizację, konkurencję i innowację, przedstawia poniższy rysunek. Współtworzą one współczesny model rozwoju.

Rys. Triada współczesnego modelu rozwoju

Źródło: [4, s. 44].

Gospodarka oparta na wiedzy i innowacji stanowi nowy etap w rozwoju regionów, podmiotów gospodarczych i społeczeństwa. Głównym zasobem tego rozwoju, obok surowców, kapitału i pracy, stają się wiedza i związane z nią informacje [1, s. 20]. Jak podkreśla L. Kowalczyk, wiedza sama w sobie o niczym jeszcze nie przesądza, jest ona bowiem pasywnym; aktywnym staje się wtedy, gdy zostaje użyta w praktyce [7, s. 61].

Przyjmuje się, że regiony i kraje z gospodarką opartą na wiedzy powinny spełniać następujące warunki [3, s. 23-24]:

- wysoki poziom wykształcenia i wiedzy ludności,
- wysoki poziom rozwoju gospodarczego,
- duże nakłady na badania i rozwój (B+R),
- powiązanie znaczenia usług w PKB z poziomem wytwarzanych dochodów w przemyśle,
- duża mobilność przestrzenna i społeczna pracujących,
- proinnowacyjne nastawienie sektora wytwórczości, nauki i edukacji na wszystkich szczeblach nauczania,

- otwartość na międzynarodową konkurencję i społeczna gotowość akceptacji wzorców o charakterze międzynarodowym (skutek partycypowania w procesie globalizacji),
- wystarczająco duża podaż informacji i łatwość dostępu do elektronicznych sieci informacyjnych, ułatwiająca demokratyzację wiedzy,
- zdolność do współdziałania rozmaitych dyscyplin i do współpracy naukowców z różnych regionów i krajów,
- ograniczone międzyregionalne i wewnątrzregionalne dysproporcje rozwoju.

Istotną rolę we wspieraniu rozwoju opartego na wiedzy odgrywają ośrodki innowacji (np. centra technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości). Do ich zadań należą m.in. przyspieszanie procesów innowacyjnych, działanie na rzecz infrastruktury ułatwiającej działalność opartą na wysokich technologiach oraz zmniejszanie rozmiarów bezrobocia. Podstawowymi zadaniami społeczno-gospodarczymi ośrodków innowacji są przede wszystkim [12, s. 240-241]:

- ocena i pomoc we wdrażaniu projektów nowych przedsięwzięć gospodarczych,
- szkolenie pracowników, konsultacje, doradztwo ekonomiczne, prawne finansowe i techniczne,
- ułatwienia w dostępie do kapitału (uczestnictwo i realizacja różnych programów, współpraca z bankami, funduszami, agencjami),
- wyszukiwanie i organizowanie powierzchni dla nowych przedsięwzięć gospodarczych,
- gromadzenie informacji gospodarczych,
- współpraca międzynarodowa z ośrodkami transferu technologii.

W ramach podsumowania można stwierdzić, że poziom innowacyjności jest jednym z istotniejszych czynników wpływających na wzrost zdolności konkurencyjnej regionu. Wśród pozostałych czynników coraz większego znaczenia nabierają wykształcenie, kwalifikacje, poczucie tożsamości regionalnej, potencjał naukowo-badawczy czy kreatywność. Podkreślić więc należy, że jedynie możliwie najszersze wykorzystanie czynników konkurencyjności daje większą szansę na odniesienie końcowego sukcesu.

Literatura

- [1] Baruk J., *Wiedza i innowacje jako źródło przewagi konkurencyjnej*, „Gospodarka Narodowa” 2001 nr 4.
- [2] Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- [3] Gaczek W. M., *Struktura innowacyjności przemysłu Poznania i Wielkopolski jako czynnik konkurencyjności regionu*, [w:] *Aglomeracja miejska i jej znaczenie dla konkurencyjności miast i regionów*, red. K. Szółek, „Biblioteka Regionalistyki” 2002 nr 1, AE, Wrocław 2002.
- [4] Gorzelak G., *Bieda i zamożność regionów. Założenia, hipotezy, przykłady*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003 nr 1.
- [5] Gorzelak G., Jałowicki B., *Konkurencyjność regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000 nr 1.
- [6] Klamut M., Passella E., *Konkurencyjność regionów w Polsce a rozwój przedsiębiorczości*, [w:] *Przekroje regionalne w polityce ekonomicznej*, red. S. Kornik, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 799, Wrocław 1999.
- [7] Kowalczyk L., *Wiedza a potencjał społeczny i rozwój regionu*, [w:] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz UŁ, Łódź 2004.
- [8] Łązniewska E., *Uczący się region, terytorialne systemy produkcyjne a procesy globalizacji. Synteza współczesnych teorii*, [w:] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz, UŁ, Łódź 2004.
- [9] Markowski T., *Zarządzanie rozwojem miast*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- [10] Markowski, T. Marszał T., *Konkurencyjność regionów jako element polityki przestrzennej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, red. T. Marszał, M. Opałło, PAN KPZK, Warszawa 1998.
- [11] Mikołajewicz Z., *Czynniki konkurencyjności rozwoju regionów*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów Polski Południowo-Zachodniej*, red. R. Broszkiewicz, AE, Wrocław 1999.
- [12] Passella E., *Instytucjonalny aspekt innowacji w rozwoju regionów Polski*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów Polski Południowo-Zachodniej*, red. R. Broszkiewicz, AE, Wrocław 1998.
- [13] Passella E., *Inwestycje a regiony uczące się*, [w:] *Finansowe aspekty rozwoju lokalnego i regionalnego u progu XXI wieku. Doświadczenia i perspektywy*, cz. I, Wyższa Szkoła Zarządzania i Finansów, Wrocław 2003.
- [14] Passella E., *Uwarunkowanie powstawania i dyfuzji innowacji w regionie*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. D. Strahl, AE, Wrocław 2003.
- [15] Peyroux C., *Zarządzanie wiedzą a procesy innowacyjne: analiza sytuacji MŚP w regionie łódzkim*, [w:] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz, UŁ, Łódź 2004.

- [16] Pietrzyk I., *Paradygmat rozwoju regionalnego*, [w:] *Gospodarka przestrzenna i regionalna w trakcie przemian*, red. W. Kosiedowski, UMK, Toruń 1995.
- [17] Rynio D., *Rola innowacji w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej regionu na przykładzie Dolnego Śląska i Weser Ems*, [w:] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz, UŁ, Łódź 2004.
- [18] Strahl D., *Kilka uwag o możliwości pomiaru konkurencyjności regionów*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. E. Sobczak, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 905, Wrocław 2001.
- [19] Strahl D., *Konkurencyjność regionów w przestrzennych strategiach rozwojowych*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. E. Sobczak AE, Wrocław 2002.
- [20] Wysocka E., *Planowanie przestrzenne*, „Człowiek i Środowisko” 2001 nr 4.

THE ROLE OF INNOVATION IN REGIONS' COMPETITIVENESS

Summary

The article presents problems referring to the concept of regions' competitiveness. The advantages typical for regions of high competitiveness level have been discussed. The problems of innovation system, as one of key factors related to regions' competitiveness, have been considered. The role of innovation centres in supporting the development based on knowledge has also been emphasized.